

Bir Modern Diplomasi Türü Olarak Göç Diplomasisi

Migration Diplomacy As A Modern Type Of Diplomacy

Barış ÖZDAL*

*Prof. Dr., DARD Başkanı, Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

E-mail: barisozdal@gmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0001-5460-6655

Mehidanur ARGALI**

**Doktora Öğrencisi., Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN), Uluslararası İlişkiler Programı

E-mail: medihanurarg@hotmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0003-0777-7077

Öz

Son dönemlerin en önemli konularından olan göç ve mülteci krizleri hususunda akademik ve politik tartışmalar, devletlerin diplomatik stratejileri için sınır ötesi nüfus hareketliliğinin önemini tam olarak ele almamıştır. Bu makale, “göç diplomasisi” kavramını hem akademi de hem de pratikte bir analiz nesnesi olarak ortaya koymakta ve göç diplomasisini göç politikalarından ayırmaktadır. Makalenin ilk bölümü “göç diplomasisi” kavramının ortaya çıktığı tarihsel süreci anlatmaktadır. İkinci bölümde, göç diplomasisinin türlerini kullanım açısından ve kullanan devletler açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde realist paradigma ile göç diplomasisinin hangi devletlerce hangi amaçlar uğruna kullanıldığı tartışılmıştır. Son bölümde ise göç diplomasisi kullanan devletlerin mültecileri, göçmen işleri ve diasporayı araç olarak kullandıkları aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Göç, Göç Diplomasisi.

Abstract

Academic and political debates on migration and refugee crises, which are among the most important issues of recent times, have not fully addressed the importance of cross-border population mobility for the diplomatic strategies of states. This article presents the concept of “migration diplomacy” as an object of analysis both in academia and in practice, and distinguishes migration diplomacy from migration policies. The first part of the article describes the historical process in which the concept of “migration diplomacy” emerged. In the second part, the types of migration diplomacy are examined in terms of usage and the states that use it. In the third chapter, it is discussed which states use the realist paradigm and migration diplomacy for which purposes. In the last part, it is stated that the states using migration diplomacy use refugees, migrant affairs and diaspora as tools.

Keywords: Diplomacy, Migration, Migration Diplomacy.

To Cite This Article/Bu Makaleye Atf İçin: Özdal, B.; Argalı, M. (2022). Bir Modern Diplomasi Türü Olarak Göç Diplomasisi. *Journal of Diplomatic Research*, 4(2), 18-38.

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç, ilk çağlardan itibaren insanların bazen iradi bazen de zorunlu olarak daha kaliteli bir yaşam sürmek için tercih ettikleri bir olgu olmuştur. Tarihin ilk bilinen göçleri kıtlık ve doğal afetler gibi nedenlerden dolayı yaşanırken zamanla buna başta ekonomi ve güvenlik gibi faktörler de eklenmiştir. İlk zamanlarda doğal nedenlerle yapılan göçlerde kara yolları tercih edilirken 19. yüzyıl itibarıyla hız kazanan ekonomik nedenli göçlerde gelişen teknolojinin etkisiyle çoğunlukla deniz aşırı rotalar tercih edilmiştir. 1. Dünya Savaşı'na kadar önemini koruyan doğal ve ekonomik nedenli deniz aşırı göçler bu tarihten itibaren azalmaya başlamış ve yerini emek ve işçi göçlerine bırakmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle de 1950'ler itibarıyla işçi göçleri, emeği karşılama amacı güderek geçici ve kıta içi göç niteliği taşımaya başlamıştır (Özdal & Vardar, 2018).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle başlayan küreselleşme dönemi, devletler arasında oluşmaya başlayan ekonomik entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık, sınırların önem kaybetmesi gibi nedenlerle 1990'lardan sonra devletler göç olgusu ile daha yakından ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bu durumun en temel iki nedeni vardır. Birincisi haberleşme ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ve genişlemesiyle beraber uluslararası aktörlerin karşılıklı bağımlılık düzeyleri artmış ve birbirlerinin ekonomileri üzerinde daha fazla söz sahibi olmaya başlamışlardır. İkinci nedeni ise sürekli artan dünya nüfusunun yanında kaynakların giderek tükenmesi en gelişmiş devletlerin bile istihdam sorunları yaşamalarına neden olmuştur. Bu bağlamda devletler birkaç on yıl önce destekledikleri iş gücü göçünü artık durdurmak için politikalar üretmeye başlamışlardır (Yılmaz-Başçeri, 1998). Fakat devletlerin tüm zorlayıcı önlemlerine rağmen göçler bugün itibarıyla daha önce hiçbir dönemde olmadığı kadar artmış ve devletlerin en önemli dış politika araçlarından biri olan diplomasiye konu olmuştur. Bu durum ise literatüre “göç diplomasisi” olarak geçmiştir.

Diplomasi en genel tanımı ile “dış politikanın bir aracı olup; uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilerin barışçıl yöntemler ve görüşmeler yoluyla yürütülmesidir” (Özdal,

2018b). Diploması tarihi de tıpkı göç tarihi gibi ilk çağlarda başlamış olup, bugün anladığımız anlamıyla modern diplomasinin başlangıcı ise literatürde genel kabul gördüğü üzere 15. yüzyılın İtalyan Şehir Devletleri'ne dayanmaktadır. 15. yüzyıla kadar diploması ad hoc (*geçici*) nitelikte olmuş ve devletler birbirlerinin toprakları üzerinde daimi temsilci bulundurma ihtiyacı hissetmemişlerdir. Bu tarihten 2. Dünya Savaşı'na kadar olan sürede diploması çoğunlukla sürdürülse de zaman zaman büyük savaşların etkisiyle durağanlaşmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesi ve küreselleşme çağının başlamasıyla beraber diploması daha farklı bir konuma evrilmiş ve metaforik bir ifade ile belirtirsek “*diploması şemsiyesi*” açılmıştır. Diploması böylece göç gibi birçok alanı kapsayarak farklı başlıkları bir arada tutan bir çatı görevi görmeye başlamıştır.

Günümüz uluslararası sistemindeyse uluslararası göçler kilit çalışma alanlarından biridir. Zira neredeyse tüm devletlerin genelde göç, özeldense mülteci sorunları yaşadığı bilinmektedir. Söz konusu sorunlarla bağlantılı olarak Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada aşırı sağ partilerin yükselişi, yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve ırkçılık artış göstermektedir. Genel ve soyut olarak aktardığımız üzere göç temelli sorunların uluslararası ilişkilerin konusu olmaya başlaması ile birlikte diploması araştırmalarında da daha fazla yer almaya başlamıştır. Fakat literatür incelendiğinde göç süreçlerinin diplomatik ilişkilerin bir parçası olabileceğine ve göç konusundaki müzakerelerin göç diplomasisine dönüşebileceğine ışık tutan bazı vaka çalışmaları (Thiollet, 2011; Oyen, 2015) bulunmakla birlikte, salt “göç” ve “diploması” odaklı çalışmalar henüz çok yenidir. Bilhassa Türkçe literatürde göç diploması çalışmaları henüz yeni yeni yapılmaya başlanmıştır. Bu sebeple henüz literatürde çok yeni bir alan / kavram olan “göç diploması”, sıklıkla devletlerin “göç politikası / politikaları” ile karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır (Argalı, 2021b). Literatürdeki boşluğu doldurmaya katkı sunmayı amaçlayan bu çalışma ise büyük ölçüde “tanıtıcı/betimleyici” bir çalışmadır. Bu nedenle öncelikle Türkçe ve İngilizce literatür taraması yapılmış ve yeni bir modern diploması türü olan göç diploması irdelenmiştir.

1.) G Diplomasisi'nin Tarihsel Gelişimi

G diplomasisinin ilk örnekleri 16. yüzyılda görülmekle birlikte, 19. yüzyılda kavramsallaştırılmıştır. Zira göç hareketleri, insan tarihinin her evresinde var olsa da 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın ekonomik anlamda zenginleşmesine, sömürgecilik yarışına, ulus devletlerin ortaya çıkmasına ve son olarak emperyal düzenin kurulmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Söz konusu 300 yıl dnemse g diplomasisi açısından iki evrede incelenebilir. Bunlardan ilki "*merkantilizm ve merkezizetilik*" dönemi'dir. Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi kölelik uygulamalarıdır. Bilindiği zere Avrupalı sömürgeci devletler, ticari amaçlarla Afrika'dan Avrupa ve Amerika'ya bir güç akışı başlatmışlardır. Dönemin diğer bir önemli özelliği ise mutlakizetiliği artırmak adına dini ve siyasi birliğin sağlanmasıdır. Bunu sağlamak amacıyla yöneticiler bölge dinine mensup olmayan ve siyasi birliği bozma potansiyeline sahip insanları zorla göç ettirmişlerdir. İkinci dönem ise "*Avrupa Devrimleri*" dönemi'dir. Bu dönemin de en belirgin iki özelliği mevcuttur. Bunlardan ilki 1. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle insanların gönüllü olarak daha iyi yaşam koşulları için gerçekleştirdiği kırsal alanlardan, kentsel alanlara olan i glerdir. İkincisi ise 1789 Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesiyle başlayan siyasi glerdir. Bilindiği zere Devrim'in başlamasıyla beraber Fransa'daki muhalifler, devrim karşıtı devletlere kaçmaya başlamışlar ve buralarda örgütler kurarak muhalefet hareketlerini yürütmeye devam etmişlerdir. Ayrıca bu rgtler Fransa'ya karşı başlatılan Koalisyon Savaşları'nda etkin bir rol oynamışlardır. Genel ve soyut olarak aktardığımız sebeplerden dolayı 1789 Fransız Devrimi'nden kaçan sığınmacıların, g diplomasisinin ilk örnekleri olduğu kabul edilmektedir (Çelebi, 2011).

Fakat 19. yüzyılda kadar devletlerin sınır kontrollerinin kısıtlı olup, seyahatlerin pasaportsuz yapılmasının yanı sıra sürgün edilenlerin sayılarının çok az olması nedeniyle devletler mültecisi sorununu henüz o dönem itibarıyla gvenleştirmemiş ve çözümüne dair somut adımlar atmamıştır (Maley, 2013). Devletlerin mültecisi sorunu ile ilgilenebilmeye başlamasının temeliyse 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan iki gelişme

ile atılmıştır. Bunlardan ilki 1917 Ekim (Bolşevik) Devrimi ve ardından 1918'den 1922'e kadar devam eden devam eden i savaşla beraber Rusya'dan Batı'ya doğru yapılan büyük glerdir. İkinci önemli olay ise 1920'de Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulmasıdır (Maley, 2013). Zira MC'nin kurulmasıyla birlikte ilk kez glerin yol açığı insani krizlerden bahsedilmiş ve çok taraflı bir anlaşma erevesi oluşturulmuştur. Devletlerin tutum değişikliğinin ardında yatan nedense kamu vicdanını hafifletme arzudur. Bu bağlamda g diplomasisinin temelini devletlerin vicdani yükümlülükleri ve bu yükümlülüklerin farklı aktörler arasında paylaşılmasını sağlayan mekanizmaları işletmek istemeleri oluşturmuştur (Loescher, 1993).

Daha geniş bir biçimde belirtirsek, henüz 1. Dünya Savaşı devam ederken arlık Rusya'sında yaşanan ekonomik ve siyasi sorunlar ile üç yıl devam eden savaşın etkileri toplumun her kesimini derinden etkilemiştir. Bu durum Ekim Devrimi'nin yaşanmasına ve Rusya'da bir iç savaşın başlamasına neden olurken, Avrupa'ya doğru bir kitlesel göç başlatmıştır. Devrimin ilk yıllarında ar yanlıları, sonrasında başlayan i savaştayasa Menşevikler Rusya'dan kaçarak, tarihin ilk mültecisi krizinin politik aktörleri olmuşlardır. Batılı devletler Rus mültecileri kabul ederlerken, Soğuk Savaş yılları boyunca komünizmle mücadelede kullanabilecekleri güçlü bir propaganda unsuru yaratmışlardır. Göçmenlerin siyasallaştırıldığı bu durum, insanların neden kaçtıklarını açıklamak ve yurt dışında sahip oldukları ya da olmadıkları hakları tanımlamak için mültecisi (*refugee*), kaçak (*escapee*) ve iltica (*defector*) gibi terimlerin bulunmasına ve yeni bir uluslararası g literatürünün oluşturulmasına yol açmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bu gleri bir ihanet olarak adlandırırken muhalifler ise ideolojik nedenlerden dolayı yaşadıkları hayati tehlike yüzünden kaçmak zorunda kaldıklarını iddia etmişlerdir. Hem her iki tarafın hem de Avrupa devletlerinin gce dair siyasi argümanlar sunmasıysa günümüze değin sürececek olan bir mültecisi rejiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Washington Post, 2019).

Rusya'dan kaçanlar, 1921'de SSCB tarafından vatandaşlıktan çıkartılırken, 1,5 milyon vatansız

ve yasal statüsü belli olmayan insan Avrupa'da kalmıştır. Avrupalı devletler bu göçmenleri devlet korumasından mahrum kalmış, en temel insan haklarına bile sahip olmayan kişiler olarak tanımlamış ve bu sorunu çözülmesi gereken bir konu olarak saptamıştır. Ancak savaştan yeni çıkmış, ekonomisi ve altyapısı çökmüş Avrupalı devletler mültecilerin yükünü tek başına üstlenmek istemeyip konunun çözümü için MC'ye başvurmuşlardır. Söz konusu kişiler, MC tarafından zulümle karşı karşıya kalan ve devlet korumasından mahrum bırakılan bir grup olarak kabul edilmişler ve dünyanın ilk yasal olarak tanınan mültecileri olmuşlardır. MC'nin devreye girmesiyle göç diplomasisi alanında daha sonraki sorunlar için bir şablon oluşturmuştur. Bahsi geçen şablonun ilk halini MC tarafından Avrupa'daki Rus mülteciler sorunu için görevlendirilen Norveç asıllı bir diplomat olan Fridtjof Nansen oluşturmuştur (Frammuseum, 2019).

MC'nin ilk Mülteciler Yüksek Komiseri olarak görev yapan Nansen, 1920-1930 yılları arasında mültecilerin evlerine dönmeleri için çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve mültecilerin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olarak kimlik belgelerinin eksikliğini tespit etmiştir. Bu sorunu çözmek için oluşturulan "Nansen Pasaportu", mültecilerin uluslararası korunmasının ilk yasal aracı olarak bilinmektedir (UNHCR, 2019). Konu ile ilgili en önemli sorunsu MC'nin yardım bütçesindeki yetersizlik olmuştur. Yalnızca bağışlar sayesinde programlarını sürdürebilen MC bu amaçla çeşitli diplomatik faaliyetler ile fon sağlamaya çalışmıştır. Ancak 1930'da Nansen'in beklenmedik ölümü ardından bu kurumun zayıflaması, Nansen'in bireysel olarak oynadığı baskın role ve geride bıraktığı kurumsal yapının az gelişmişliğine işaret etmektedir (Maley, 2013).

1920'lerin sonlarına gelindiğinde uluslararası sistemi derinden sarsacak olaylar silsilesi yaşanmaya başlanmıştır. Genel ve soyut olarak belirtirsek 1929'da yaşanan Büyük Buhran, başta Almanya olmak üzere revizyonist devletlerin siyasi yapıla-

rında büyük değişikliklere yol açmıştır. Versailles Antlaşması yüzünden ciddi ekonomik sorunlar yaşayan Weimar Almanyası'nda, mali ve siyasi sorunların iç içe geçtiği 1933'de Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (*Nationalsozialistische Arbeitspartei Deutschland / NSDAP*) iktidara gelmiştir. Nazi Partisi'nin lideri Adolf Hitler ilk olarak kendi iktidarını sağlamlaştırarak diktatöryal sistem kurmayı başarmıştır. Hitler'in bir sonraki adımı saf Alman olmayanların (Yahudiler başta olmak üzere komünistlerin, çingenelerin ve eşcinsellerin) devlet ülkesinden¹ kovulması ve hatta onlara karşı soykırım yapılması olmuştur (Özdal, 2019). 1. Dünya Savaşı'nın galip devletleri 1933'de Yahudilerin Nazi Almanya'sından çıkarılması sorunu ile karşı karşıya kaldıklarında, MC'nin hem siyasi başarısızlığı hem de mülteciler konusundaki yetersizliği daha da netleşmiştir. Nazi Almanya'sından kovulanlar her ne kadar Berlin tarafından *Wirtschaftsemigranten* (ekonomik göçmenler) olarak nitelendirilseler de bu durum uzun zaman sürecek olan zulmün sadece başlangıcı olmuştur (Kunz, 1973).

Bu gelişmelerin ardından Nansen'in halefi olarak MC Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne Amerikalı meslektaşı James G. McDonald atanmıştır. McDonald bu durumu çok hızlı bir şekilde cevap verilmesi gereken siyasi bir sorun olarak belirlemiş ve yatıştırma politikasının (Özdal, 2019) işe yaramayacağı sonucuna varmıştır. Uyarılarına uyulmayınca da iç politikanın yüz binlerce insanı tehdit ettiğinde, insanlığa ait ortak diplomatik doğruluğun dikkate alınması gerektiğini belirterek 1935'de istifa etmiştir (Skran, 1995). McDonald'ın bu istifasının MC ya da büyük devletler nezdindeyse hiçbir etkisi olmamıştır. Ancak McDonald yine de çabalarını sürdürerek Nazileri, Aryan olmayan kişilere karşı tutumundan dolayıyla eleştirerek, mültecilerle daha yakından ilgilenilmesi için uluslararası müdahale çağrısında bulunan ilk Mülteciler Yüksek Komiseri olarak tarihe geçmiştir (Skran, 1995). 1939'da McDonald'ın çağrısına cevap veren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Roosevelt, Almanya'dan gelen

¹ Kamuran Reçber'in de belirttiği üzere "Birçok uluslararası hukuk işleminde, bilimsel çalışmada ve resmi evrakta devlet ve ülke terimi aynı anlamda kullanılmaktadır. Bize göre iki kavramın aynı anlamda kullanılmaması gerekir. Zira ülkenin tüzel kişiliğinin olmaması nedeniyle ülkenin vatandaşının da olması söz konusu değildir. Eğer ülkeye ait bir vatandaşlık söz konusuysa, ilgili ülkeye tüzel kişilik tanındığı sonucu ortaya çıkar... Prensip olarak uluslararası hukuk ve/veya ulusal hukuk itibarıyla ülkeye atfen vatandaşlık teriminin kullanılmaması gerekir. Zira uluslararası hukuk sisteminde (ulusal hukuk açısından da aynı şey geçerlidir) devletin tüzel veya hukuk kişiliği bulunurken, ülke (toprak-kara parçası, hava sahası ve varsa denizalanı) devletin ancak kurucu öğelerinden biri olabilmektedir. Devletin kurucu öğelerinden biri olan ülkeye atfen vatandaşlık terimini kullanmak doğru değildir." (Reçber, 2021, s. 337)

Yahudi mültecilerin durumlarını ele almak için bir konferans düzenleme teklifinde bulunmuş ve birçok devleti delegasyon göndermeleri için davet etmiştir. Konferans sırasında ABD'nin destekleme taahhüdünde bulunduğu yeni bir kurum olan Mülteciler Üzerine Hükümetlerarası Komite (Intergovernmental Committee on Refugees) oluşturmuştur (Maley, 2013).

Yaşanan 2. Dünya Savaşı'nın revizyonist devletlerin yenilmesiyle sonuçlanışının ardından Avrupa'da "sığınmacı", "mülteci" ve "sürgün" edilmiş insan sayısı 85 milyona yaklaşmıştır (Oltmer, 2019). Savaşı esnasında ve hemen sonrasında başlayan göçler o güne kadar dünyanın gördüğü en büyük nüfus hareketleri olarak tarihe geçmiştir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek savaştan önce ve savaşın ilk yıllarında milyonlarca Alman kaçmış ya da sürgün edilmiş, soykırımdan kurtulan Yahudiler güvenli yer arayışı için Batı'ya göç etmişlerdir. Savaş sonunda Doğu Avrupa'da kurulan komünist rejimler yüzünden söz konusu göçlere yenileri eklenmiş, insanlar kaçarak Batı Avrupa ve Amerika'da mülteci konumuna düşmüşlerdir (Wasserstein, 2019).

Genel ve soyut olarak aktardığımız sebeple 2. Dünya Savaşı sürecinde yerinden edilen kişilerin ve mültecilerin pozisyonları ile ilgili meseleler devletler tarafından daha fazla ciddiye alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda konuyla ayrıntılı olarak ilgilenmesi için 1944'de Birleşmiş Milletler Yardımlaşma ve Rehabilitasyon İdaresi (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration / UNRRA*) ve 1947'de BM bünyesinde Uluslararası Mülteci Örgütü (International Refugee Organization) kurulmuştur. Bu kurumların, 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Filistinli Arap mülteciler konusunda herhangi bir sorumluluk üstlenmemesi üzerine güvenilirliğini kaybetmesi 1950'de BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi (*BMMYK - United Nations High Commissioner for Refugees / UNHCR*)'nin kurulmasına sebep olmuştur (UNHCR, 2019).

Ancak önemle belirtmek gerekir ki 2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan Soğuk Savaş Dönemi'nin etkisiyle UNHCR'de tarafsız olmaktan oldukça uzak kalmıştır. Zira kurumun en önemli mali destekçisi olan ABD, UNHCR'yi

ve dolayısıyla mültecileri SSCB'ye karşı kendi lehinde kullanmıştır (Çelebi, 2011) UNHCR Tüzüğü'ne göre "mültecilerin korunması için uluslararası sözleşmelerin sonuçlandırılması ve onaylanması" ve "mültecilerin kabulü" gibi hayati önem taşıyan hususlar dahil birçok diplomatik yetki bu kuruma tanınmıştır. Bu bakımdan UNHCR hem devletler ve hükümetlerle hem de devlet dışı aktörlerle yakın diplomatik ilişkiler kurabilmiştir (Maley, 2013).

Aktardığımız tarihsel süreçten de anlaşıldığı üzere devletlerin birbirleriyle savaş, barış, ticaret, ekonomi, kültür gibi alanlarda kurduğu ilişkiler gibi göç de devletler arasındaki iki ya da çok taraflı diplomatik ilişkilerinin önemli bir konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda sadece devletlerin değil başta Avrupa Birliği (AB) ve BM olmak üzere birçok uluslararası örgütün de göç diplomasisine katkı sağlanmadıkları bilinmektedir. Lakin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde göç diplomasisinin kullanılmasının artmasının temel nedeni, nüfus hareketliliğinin düzenlenmesinde hâlâ temel aktör olan devletlerde popülist milliyetçilikteki artışlar ve sınırların bölgeselleşme döneminde yeniden önem kazanmış olmasıdır (Adamson & Tsourapas, 2018). Bu bağlamda çalışmamızın bundan sonraki kısmında göç diplomasisinin türleri, kullanılma amaçları ve araçları analiz edilecektir.

2.) Göç Diplomasisinin Türleri

Literatür incelemesi yapıldığında göç diplomasisinin türlerinin en temelde iki başlıkta kategorize edildiği görülmektedir. Bunlardan ilki göç diplomasisinin kullanımı türlerine yöneliktir. İkinci temel tür ise göç diplomasisinin kullanan devletler açısından kategorize edilmesidir.

2.1.) Göç Diplomasisinin Kullanım Türleri

Göç diplomasisi alanında yapılan ilk çalışmalardan birisi "*Strategic Engineered Migration as a Weapon of War*" isimli makaledir. 2014 yılında Kelly M. Greenhill tarafından kaleme alınan bu çalışmada göç diplomasisi aşağıda genel hatları ile aktardığımız üzere dört farklı kategoriye ayrılıp incelenmiştir.

2.1.1.) Mülksüzleştirici Göç Diplomasisi (Dispossessive Engineered Migration)

Her ne kadar “*etnik temizlik*” terimi 1990’larda Balkan coğrafyasında yaşanan savaşlarla beraber kitlesel sınır dışı edilmelere kadar literatüre girmemiş olsa da aslında tarihi fiili olarak çok daha eskilere dayanmaktadır. Zira 1990’lardan çok daha öncelerde de devletler bölge ya da mülk edinmek veya söz konusu bölgedeki etnik, dini ve politik dengeleri değiştirmek için grupları yerlerinden etmiş ya da soykırım yapmışlardır. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu tip göç diplomasisi, sadece devletler ve devlet temsilcileri tarafından değil aynı zamanda isyancılar, karşıt gruplar, diktatörler ya da insanlar veya bölgeler üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen diğer güçler tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır (Greenhill, 2014).

Yukarıda ismen belirttiğimiz dört göç diplomasisi çeşidi arasında en çok bilinen ve en sık kullanılan tür olan mülksüzleştirici göç diplomasisinin, sıklıkla sadece toprak edinimi arzusuyla uygulanıldığı düşünülse de bu daha ziyade devletlerin politik ve askeri hedefleriyle ilgilidir. En tipik örneği ise 2003’den bu yana Sudan’ın Darfur Bölgesi’ndeki uygulamalarıdır. Bilindiği üzere Sudan’ın kuzey ve güney bölgelerindeki çatışma 1956’daki bağımsızlık mücadelesine dayanmaktadır. 1962’de başlayan iç savaş, 1972’de Güney Sudan’ın özerk yönetim hakkı elde etmesiyle sona ermiştir. Ancak yaklaşık 10 yıl sonra 1983’de Kuzey Sudan, Güney’deki özerk bölgeyi işgal etmiştir. Bu süreç 2003’ten itibaren darbeler, karşı darbeler ve halk ayaklanmaları şeklinde durmaksızın devam etmiştir (Bianet, 2019).

BM Raporu’na göre bölgede yaklaşık 300 bin insan ölmüş ve 3 milyondan fazla insan zorla yerinden edilmiştir. Yerinden edilenler haricinde yüz binlerce insan da katliamdan kaçıp sınır komşusu olan Çad’a sığınmıştır. 65 milyon civarındaki mülteciler ise uzun yıllar boyunca bölge yakınlarındaki kamplarda ikamet etmişlerdir. El Beşir bu sebeplerden dolayı Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından etnik temizlik ve soykırım suçlarıyla suçlanmıştır (Coppnall, 2019).

2.1.2.) Sınır Dışı Etme Diplomasisi (Exportive Engineered Migration)

Sınır dışı etme yöntemi, Atina İmparatorluğu’nun altın çağlarından itibaren muhaliflerle ve casuslarla başa çıkma yöntemi olarak kullanılmıştır. Sınır dışı edilenlerin genel olarak bireyler olduğu düşünülse de aslında bu yöntem belirli sosyal sınıflara ya da siyasi gruplara karşı da uygulanmıştır. Bu tür göç diplomasisi, ülkenin sosyal yapısını çok hızlı bir şekilde dönüştürmenin bir yolu olarak görüldüğü için çoğunlukla bir iç savaş ya da bir devrim sonrasında uygulanmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki genel itibarıyla bu tip göç diplomasisinin çok başarılı bir şekilde sonuçlandığı örneğe rastlamak zordur. Zira sonuçları itibarıyla bölünmüşlüğü derinleştirmekte ve sosyo-politik karışıklıkları artırmaktadır.

Sri Lanka’da Hükümet tarafından Tamil plantasyon işçilerinin devlet ülkesinden kovulması örneğindeyse sınır dışı etme üzerine kullanılan göç diplomasisi ve olumsuz sonuçları açıkça görülmektedir. Zira Tamil plantasyon işçilerinin sınır dışı edilmesindeki temel neden Sri Lanka’nın siyaset tarihinde ve politik altyapısında yatmaktadır. Dünyanın en önemli çay üreticilerinden birisi olan devlet ülkesinin tamamı Budist olan % 74’lük bir kesimi Sinhala dilini konuşurken, ülkenin en büyük ve en önemli azınlığı olan % 18’lik bir kısmı ise Tamilce konuşmaktadır (büyük çoğunluğu Hindu, bir kısmı da Müslüman’dır) (Evrensel Net, 2019). 19. yüzyıldan itibaren ülke içerisinde iki grup arasında zaman zaman şiddetlenen bir çatışma ortamı mevcuttur. İngiltere’nin sömürge topraklarından çekilmesiyle birlikte 1948’de bağımsızlık kazanan Sri Lanka’da çatışmalar ciddi boyutlara yükselmiş ve bu tarihten itibaren Sinhala Hükümeti, Tamil plantasyon işçilerini “*geçici göçmenler*” olarak tanımlayarak vatandaşlıktan çıkartmıştır. 1960’lardan itibaren Sinhala Hükümeti, Hindistan ve Çin gibi yakın komşularıyla ikili anlaşmalar yaparak hayatlarını Sri Lanka topraklarında geçiren Tamil plantasyon işçilerini ülkeden zorla göç ettirmeye başlamıştır. Bu durum ise nihayetinde 1976’da Tamil Kaplanları adı örgütün kurulmasına ve 2009’a kadar sürecektir olan bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur (AISLS, 2019).

2.1.3.) Askeri Yer Değiştirme Diplomasisi (*Militarized Engineered Migration*)

Askeri yer değiştirmeler ya dūřmanın komuta-kontrol merkezini, lojistiğini ve hareket kabiliyetini kısıtlayarak askeri avantaj elde etmek için ya da sözü geçen aktörün kendi güç yapısını artırması için kullanılan bir yöntemdir. Hem devletler hem de devlet dışı aktörler askeri yer değiştirme diplomasisini, yurt içinde veya yurt dışında yapacakları askeri operasyonları kolaylaştırmak için kullanmaktadırlar.

Askeri yer değiştirme diplomasisinin en temel örneği SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgalinde görölmektedir. Afganistan işgali sırasında SSCB, gerillaların destek üslerinden mahrum bırakılması ve boşalan sınır bölgelerine geniş çaplı hava bombardımanının yapılması için İran ve Pakistan'a bir mülteci akışı başlatmıştır. Söz konusu yerinden etmeler bir yandan gerillaları barınma, korunma ve yiyecek gibi temel ihtiyaçlardan yoksun bırakırken diğer taraftan hem Afgan mültecilerinin artması, Batı'nın dikkatini SSCB üzerine çekmiş hem de Afganistan'da mevcut Rus sempatisi ile Batı dūřmanlıęı tersine dönmüştür. İşgalin, bu denli tepkiye yol açmasındaki temel neden Afganistan'daki demografik yapının değişimidir. 1987 yılına gelindiğinde Afganistan nüfusunun % 9'u savaş nedeniyle ölmüştür (Sliwinski, 1989). Öte yandan 3,5 milyonu Pakistan'a, 2 milyonu İran'a ve geri kalanı Batılı devletlere olmak üzere yaklaşık 6 milyon insan göçe zorlanmıştır (Kanohistory, 2019).

2.1.4.) Zorlayıcı Göç Diplomasisi (*Coercive Engineered Migration*)

Göç diplomasisi kullanım türlerinin sonuncusu olan zorlayıcı göç diplomasisi, hedef devlet ya da aktörlerin politik davranışlarındaki değişiklikleri tetiklemek veya önlemek ve ekonomik kazanç elde etmek için kullanılan yöntemdir. Uygulamada geleneksel zorlama yöntemlerine büyük ölçüde benzerlik gösteren zorlayıcı göç diplomasisi zorlama, caydırma ve baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Teorik olarak, "*ceza ile zorlama (coercion by punishment)*" kavramına dayanan bu tür, rakip ya da dūřman devletin siyasi hedeflerine veya bölgesel emellerine ulaşmasını önlemek için, sivil nüfusu ciddi boyutlarda riske atarak, askeri güç

kullanımını içermektedir (Pape, 1996). Yapılan uygulamalar, rakip aktörün geleneksel zorlamada genellikle "risk stratejileri" olarak adlandırılan şeyleri yerine getirmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Zira burada esas olgu rakibini kontrol etmekle ilgilidir ve nispeten daha güçlü bir olan aktör, diğer aktörleri ödöl veya ceza yöntemleriyle kontrol edebilir. Ancak Robert A. Pape'ye göre ödöl cezadan daha işlevseldir ki bunun nedeni cezanın uzun vadede daha büyük bir uyumsuzluğa yol açma ihtimalidir (Pape, 1996).

Risk stratejileri, zorlayıcı göç diplomasisinde muhtemelen iki nedenden dolayı çok fazla tercih edilmektedir. İlk olarak çok büyük bir göç, rejimin dengesini bozabilir. İkincisi, yaşanan toplu göçler, askeri müdahalelerin durdurulma veya tersine çevrilip rejime karşı uygulanma ihtimallerini artırmaktadır. Bu teoriye verilebilecek en uygun örnek Soęuk Savař Sonrası Dönemde Balkanlardır. Genel hatlarıyla özetlersek, dönemin Yugoslavya Cumhurbaşkanı Slobodan Miloševi 1999'da başlayan savaş sürecinde Kosovalıların toplu ve zorunlu bir biçimde göç ettirilmesinin, NATO bombalamalarının devam ettiği süreçte yalnızca kendisine zarar vereceğini fark ederek, sürgün ve yerinden etme hareketlerini minimal ve sınırlı tutmuştur (Hayden, 2019).

Öte yandan iki faktör risk stratejilerinin başarılı olmasını engelleme eğilimindedir: göçmenlerin kendileri ve risk stratejilerinin niteliği. Thomas Schelling'in iddia ettiği gibi ideal zorlayıcı eylem bir kez başlatıldığında eğer uyumluluk öncelikliyse asgarî bir zarara ama değilse büyük bir zarar neden olacaktır (Schelling, 1960). Temel sorun ise kitlesel göçlerin bir kez başlatıldığında devam edecek olmasıdır. Ayrıca kitlesel göç, devlet lideri ya da herhangi bir aktör tarafından başlatıldığında, o otorite eninde sonunda göçün kontrolünü kaybedecektir. Bunun nedeni, etnik temizlik adı altında kitlesel göçe neden olan rejimler aynı zamanda hem düzensizliğe hem de disiplin eksikliği yaşayan ve çoğunlukla rejimin amaç ve stratejileriyle çatışan hedefleri olan haydut grupların yayılmasına neden olacaktır. Diğer bir sorun da aynı şekilde yerinden edilenlerin de kendi gündemlerinin olmasıdır. Bu kişiler çoğu zaman gittikleri devletlerde, kendilerini zorla gönderen

rejime karşı çeşitli faaliyetler yürütebilmekte ve rejimin istikrarını baltalayabilmektelerdir.

2.2.) Göç Diplomasisinin Kullanan Devletler Açısından Türleri

Göç diplomasisi, geleneksel diplomasiye benzer şekilde işlev görmektedir, devletlerarasındaki çıkarlar ve mevcut güç ilişkileri tarafından şekillendirilmektedir. Bu bağlamda diplomasiğin doğru uygulanması, devlet gücünün ve çıkarlarının askeri ve ekonomik göstergeleri kadar önemlidir. Zira göç diplomasisinin çerçevesi, devletlerin menfaatlerini hesapladıkları bir alan olup, göç alan, göç veren ve transit devlet olup olmamalarına dayanan ve buna bağlı olarak diğer devletlere karşı göç ve mülteciler hususlarını pazarlık kozu olarak kullanmalarına dayanmaktadır. Başka bir deyişle bir devletin göç diplomasisini ne denli kullanabileceği, hedef devlet (*immigration*), kaynak devlet (*emigration*) ya da transit devlet olması bakımından değişiklik göstermektedir (IOM, 2020). Üstelik Türkiye ve Meksika gibi bazı devletler hem göç alan hem göç veren hem de transit devlet konumunda bulunmaları nedeniyle göç diplomasisini daha sık ve daha doğru bir şekilde kullanmak zorundadır (Adamson & Tsourapas, 2018).

2.2.1.) Hedef Devletler Açısından Göç Diplomasisi

Göçü kabul eden devletlerin öncelikli gündemi göçün dinamikleri ile ilgilenmek ve insan akışını yönetmektir. Bu kategorinin en tipik örneği ABD'dir. Zira ABD'nin kökeni göç hareketlerine dayanmaktadır ve devlet göçmenler tarafından kurulmuştur. Ayrıca Amerika topraklarının keşfedilmeye başlandığı tarihlerden bugüne kıta sayısız göç olaylarıyla karşılaşmıştır.

ABD'nin göç diplomasisi uygulamaları Soğuk Savaş'ın başlangıcına dayanmaktadır. Bilindiği üzere 2. Dünya Savaşı Avrupa toprakları içerisinde en az 2 milyon "yerinden edilmiş insan" bırakmıştır. Önceleri faşist işgallere karşı direnişin bel kemiğini oluşturan ve daha sonra artan komünist popülaritesine karşı bu yerinden edilen kişilerin kaderi Batı için önemli bir güvenlik konusu haline gelmiştir. ABD liderliğindeki

Batı Bloğu, SSCB'nin baskıcı bir sisteme yol açtığını ve halkını küresel egemenliği sağlama çabalarının hizmetinde neredeyse köleleştirdiğine dair söylemlerde bulunmaya başlamıştır (Toft, 2007). Soğuk Savaş sırasında bu mülteciler ABD ve müttefikleri için üç nedenden dolayı değerlidir: Birincisi, Doğu Bloku'ndan kaçanlar genellikle zulüm gören girişimci, yetenekli ve iyi eğitilmiş bireylerdir. İkincisi Doğu Bloku toplumlarındaki konumlarının bir eseri olarak, bu mülteciler genellikle SSCB liderliğindeki blokta ekonomik, teknolojik ve sosyal koşullar hakkında istihbaratçı olarak görülmüşlerdir. Üçüncüsü, ABD açısından, bu mültecilerin birçoğunun anlattığı zulüm ve baskı hikâyeleri, bu döneme damgasını vurmuş olan propaganda savaşında büyük değer taşımaktadır.

Bu bağlamda Washington günümüzde, öncelikle Meksika ve Latin Amerika devletlerinden gelen göçlere odaklanan karmaşık bir göç diplomasisi izlemektedir. ABD'nin bugün uyguladığı en temel göç politikası ise sınırları kapatma üzerinedir. Soğuk Savaş Dönemi boyunca mültecileri devlet ülkesine kabul eden ve onlardan siyasi bir silah yaratan ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber bu mültecileri yeniden yerleştirme ve sınır kapılarını kapatma politikaları izlemeye başlamıştır. 2018 yılı itibarıyla 47 milyon göçmene ev sahipliği yapan ABD'nin topraklarına girmek için hali hazırda sınırlarda bekleyen yaklaşık 150 milyon insanın daha olduğu bilinmektedir (Sabah, 2019). Ayrıca sadece 2019 yılının Mayıs ayında Meksika Sınırı'ndan ABD topraklarına izinsiz giriş yapan 140.000 kişinin olduğu tespit edilmiştir (Washington Post, 2019). 2001'de yaşanan terör saldırılarının iç kamuoyu üzerinde yarattığı psikolojiyi ve bu saldırıyı göçmenlere bağladığını göz önünde bulunduracak olursak ABD'nin güvenliği adına neden tavrını ve kullandığı diplomasiyi değiştirdiği bizce daha kolay anlaşılabilir.

2.2.2.) Kaynak Devletler Açısından Göç Diplomasisi

Göç diplomasisi incelemelerinde bir diğer önemli aktör de göç gönderen devletler (*emigration*)'dir. Bu devletler, göç alan devletlerin aksine göçün dinamikleri ile beraber büyük ölçüde insan çıkarları

hususuyla ilgilenmektedir. Bu göç diplomasisi türü, önemli derecede hem günümüzde hem de geçmişte küresel güney devletleri ile ilgidir. Bilhassa Orta Doğu, gerek dünyanın nüfusa oranla göçmen sayısının en fazla olduğu bölge olması gerekse devletlerarasındaki emek akışının çok yoğun olması gibi nedenlerle göç veren devletlerin göç diplomasisini incelemek için uygun bir örneklem oluşturacaktır. Bölgede, ekonomik göçler ve zorla yerinden edilmeler, yüksek derecede entegre bir bölgesel iş gücü piyasasının oluşmasına yol açmıştır. İşgücü göçü, Orta Doğu'daki en dinamik ekonomik faktörlerden biri olmakla beraber bölgedeki göçmen işçilerin gönderdikleri dövizler, devlet sermayesine katkı sağlamakta ve bölgesel ticaretin değerini yükselmektedir (Thiollet, 2011). Bu kapsamda Mısır Orta Doğu'nun en büyük emek ihracatçısı konumunda olup göç diplomasisini en etkili şekilde uygulayan aktördür (Thiollet, 2011).

Mısır'ın uyguladığı göç diplomasisi iki farklı dönemde incelenebilir. Birinci dönemde kullanılan göç diplomasisi 1950-1970 arasında Modern Mısır'ın kurucu lideri Cemal Abdul Nasır tarafından Mısır'ın yurt dışındaki aktivizmini artırmak, Baas zihniyetini yaymak ve Arap Birliği'ni kurmak gibi siyasi amaçlara hizmet etmiştir. Nasır bu kapsamda, başta öğretmenler ve avukatlar olmak üzere büyük çoğunluğu yüksek vasıflı personellerden oluşan insanları diğer Arap devletlerine göndermiştir (Adamson & Tsourapas, 2018). Böylece Arap milliyetçiliği fikrini, hedef devletlerde yaymayı amaçlamıştır ki bu dönemde Suriye, Irak, Libya gibi devletlerde Baas zihniyetinin iktidara gelmesi ya da ciddi bir muhalif hareket olarak ortaya çıkması ve 1958'de kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti (kısa ömürlü olsa bile) Nasır'ın göç diplomasisini kısmen başarılı yürüttüğünün göstergesidir.

Mısır'ın göç diplomasisi uygulamalarının ikinci dönemi ise 1970'lerde Enver Sedat'ın iktidarı ile başlamış olup Hüsnü Mübarek Dönemi'nde de devam ettirilmiştir. Bu dönemde, özellikle 1978 yılında imzalanan Camp David Antlaşması'ndan sonra normalleşen Mısır-İsrail ilişkileri nedeniyle Mısır, diğer Arap Devletler tarafından dışlanmıştır. Bu sebeple Mısır'ın ikinci dönem göç diplomasisi, iki taraflı iş birliğine odaklanmıştır. Nitelikli

Mısır işçilerinin petrol üreten Arap devletlerine gönderilmesi, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde uygulanan göç diplomasisinin en önemli ayağını oluşturmuştur. Böylece ekonomik açıdan güçlü Körfez devletleri ile yakınlaşmak ve yakın diplomatik ilişkiler kurmak hedeflenmiştir. Bu sebeple günümüzde dahi 97 milyonluk Mısır nüfusunun 6 milyondan fazlası diğer Arap Devletlerinde yaşamaktadır (Migration Policy, 2019).

2.2.3.) Transit Devletler Açısından Göç Diplomasisi

Göç diplomasisini kullanan ya da kullanmak zorunda kalan son devlet türü olan transit devlet, kaynak ya da hedef devleti olmayan ancak bu ikisinin ortasında bulunan ve göçmenlerin geçiş güzergâhında bulunan devlettir. Bu tür devletlerin jeopolitik konumları gerek göç veren gerekse göç alan devletler için son derece önemlidir. Bu sebeple göç yolları üzerinde bulunan devletler, bu önemi kavrayıp göç diplomasisini etkin bir şekilde yürüttükleri takdirde büyük çıkarlar elde edebilir.

Transit devlet olarak uluslararası sistemde ilk göze çarpan aktörlerden biri Meksika'dır. ABD'deki göçmen nüfusu nedeniyle göç veren devlet olma vasfının yanı sıra Latin Amerikalıların ABD'ye giderken kullandığı yol üzerinde olması nedeniyle de önemli bir transit göç devletidir. Meksika, son yüzyıldır dünyanın hem en fazla göç veren devleti hem de en önemli transit devleti olma özelliğini avantaja çevirmeye çalışmaktadır. Sırasıyla 1917 ve 1942 tarihlerinde ABD ve Meksika arasında göç anlaşmaları yapılmıştır ki "*Bracero Programı*" adı verilen bu uygulamalara göre Meksika'dan ABD'ye iş gücü göçü akışı başlamıştır (Bracero Archive, 2019). ABD'nin iki büyük dünya savaşının etkisiyle nüfus problemi yaşaması Meksika'nın legal ve serbest bir şekilde ABD topraklarına hem kendi vatandaşlarını hem de güney komşularından gelen insanları göndermesine neden olmuştur. Ancak 1964 yılında imzalanan göç anlaşmasının ardından ABD'ye illegal yollarla giren Meksikalı ve Latinlerin sayısında ciddi oranlarda artış olmuştur (Escobar, 2006). ABD bu sebeple, devlet ülkesine olan göçü durdurmaya yönelik politikalar

uygulamaya başlamıştır. Yukarıda değinildiği üzere 1980'ler itibarıyla dünyada başlayan göç karşıtı politikalar, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrasında daha da ciddileşmiştir. Fakat ne tür politika izlerse izlesin ABD, Meksika sınırından gelen göçü durduramamıştır. Günümüzde hala bu sınır ABD için öncelikli sorun alanlarından birisini oluşturmaktadır.

Öte yandan neredeyse tüm Latin Amerika ülkelerinin ekonomileri ABD'ye verdikleri göçlerden olumsuz etkilenirken Meksika bu göçlerden ciddi oranda çıkarlar elde etmiştir (Escobar, 2006). Bu durumda Meksika'nın transit göç diplomasisini başarılı bir şekilde uyguladığını göstermektedir. 2012 yılına kadar Meksika Devlet Başkanı olan Felipe Calderon, transit göç diplomasisini genel itibarıyla ABD-Meksika dostluk ilişkilerinin sürdürülmesinin bir aracı olarak kullanmıştır. Bunun sonucunda ise Meksika, bilhassa Orta Amerika ülkelerine düşmanca politikalar uygulayarak, kendini Latin Amerika'dan büyük ölçüde soyutlanmıştır (USA Today, 2019). Ancak Calderon'un ardından iktidara gelen ve Kasım 2018'e kadar görevde kalan Pena Nieto, göç diplomasisini çok yönlü bir şekilde işletmiş, bir yandan ABD ile olan ilişkilerine dikkat ederken diğer yandan Latin Amerika ülkeleriyle de arasını düzeltmeye çalışmıştır (Donnelly, 2019).

3.) Göç Diplomasisinin Kullanılma Amaçları

Göç Diplomasisinin devletler ya da diğer aktörler tarafından kullanılmasının amaçlarını aşağıda belirttiğimiz ana başlıklar altında incelemek mümkündür.

3.1.) Güvenlikle İlgili Amaçlar

Realizme göre devletin bekası ve güvenliği için yöneticiler genel iyiye ve ahlak anlayışına göre hareket etmeyebilir ve hatta kimi realist yazarlara göre zaten etmemelidir. Zira söz konusu kurama göre esas önemli olan kişilerin neler hissettiği ya da düşündüğü değil devletlerin çıkarlarıdır (Ersoy, 2017). 17. yüzyıldan günümüze kadar geçerliliğini koruyarak, uluslararası sistemi anlamak adına kavramlar ve analizler üreten realizme göre güvenlik konuları yüksek politika (high po-

litics) dahilindedir. Çünkü devletlerin temel amacı güçtür ve bu gücün en temel parametrelerini askeri konular oluşturmaktadır (Ersoy, 2017). Bu nedenle devletler, insanlar için (göçmenler için) hayati bir mesele olan göç hareketlerini, güvenlik çıkarları münasebetiyle kullanmaktadır.

Yukarıda "Zorlayıcı Göç Diplomasisi" başlığı altında değinildiği üzere Miloseviç'in 1999'da Kosovalı mültecileri tehdit etmesi gibi devletlerin zorla yer değiştirme tehditlerini, güvenlik amaçlarına ulaşmak için kullandıkları bilinmektedir. Orta Doğu'da güvenlik stratejisi olarak zayıf devletlerin, güçlü devletlere emek göçü sağlayıp bu devletler karşısında avantaj sağlamaya çalışmaları da güvenlik için kullanılan göç diplomasisinin örnekleri arasındadır (Adamson & Tsourapas, 2018). Bu kategorinin en yeni örneklerinden birisi ABD'nin Meksika sınır kapısına örmek istediği duvardır. ABD Başkanı Donald Trump'ın güney sınırında örülecek bir duvar için fon sağlama girişimleri, Orta Amerika ile ilişkilerini geliştirmeye başlayan ve göç konusunda ABD'nin başını ağrıtan Meksika için bir ceza-ödül oyununu da içermektedir. Trump, "Ülkemizin göçmenlik sistemi çok kötü şekilde bozulmuş durumda, bunu düzeltmemiz lazım" sözleriyle güney sınırının yeterince korunaklı olmadığına ve buradan uyuşturucu kaçakçılığının ya da yasa dışı (düzensiz) göçmenlerin ABD sınırlarının içine girdiğine dikkat çekmiştir (HaberTürk, 2019).

Ancak belirtmek gerekir ki göç diplomasisinin, göç politikalarından en temel farklarından biri sadece devlet ya da uluslararası örgütlerin değil, bireylerin de göç diplomasisi uygulayabileceğidir. Bu hususta güvenlik sağlamak için göç diplomasisinin uygulandığı bir başka örnek ise Rahaf Muhammed adında genç bir kadının Suudi Arabistan'da şiddetten kaçarak, Kanada'ya iltica etmesidir (Sputnik, 2019). Söz konusu genç kadına Kanada'nın sığınma hakkı vermesi ve BM'nin de mülteci statüsü tanınması Suudi Arabistan'ın bir hayli tepkisine neden olmuştur.

3.2.) Ekonomik Amaçlar

Literatürde genel kabul gördüğü üzere ekonomi, tüm aktörlerin varlıklarını sürdürebilmeleri adına en temel gereksinimlerden birisidir. Bu se-

bepile göç diplomasisi en çok ekonomik amaçlar adına kullanılmaktadır. Bunun en temel örneği Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ilişkileri kapsamında mevcuttur. Zira AB, Türkiye'yi göç politikaları konusunda yıllardır sınamaya devam etmektedir. Örneğin 2016 yılında AB, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Birlik topraklarına geçmek isteyen Suriyeli göçmenler üzerinde güçlü bir kontrol sağlayabilmesi için, Türkiye'ye 6 milyar avro fonu vaat edilmiştir. Üstelik bu anlaşmaya bağlı olarak Akdeniz'e geçen mülteciler Türkiye'ye geri gönderilebilmesi de muhtemeldir (The Conversation, 2019). AB'nin bu tutumunda ki temel neden, Türkiye'nin uzun zamandır dış sınırlarını koruyan bir aday üye devlet olmasıdır. "Avrupa mülteci krizi yılı" olarak adlandırılan 2015 yılı itibarıyla Avrupa'da yaşayan Suriyelilerin sayısı bir milyonu aşmıştır. Ancak Suriyeli mültecilerin çok büyük çoğunluğu gelişmiş Kuzey ülkelerinde değil başta Türkiye olmak üzere, gelişmekte olan komşu ülkelerde yer almaktadır (UNHCR, 2019). Bu nedenle AB, kendisine hem komşu hem de aday olan ve göçmen akışının bir hayli yoğun olduğu Türkiye'ye kendisini korumak için büyük miktarlarda yardımda bulunmaktadır. Transit ülke konumunda olan Türkiye ise göç diplomasisini kullanarak, bir denge oluşturmaya çalışmaktadır (Akçapar, 2017).

Ayrıca göç diplomasisi, silah ve askeri yardım için pazarlık kozu olarak da kullanılabilir. Örneğin Etiyopya, 1991'daki iç savaşını sona erdirmek için yapılan barış görüşmelerinde, yaklaşık 14.00 Etiyopyalı Yahudi'nin İsrail topraklarına göç etmesine izin vermeden önce İsrail'den 36 milyon dolarlık yardım ve silah talebinde bulunmuştur (NY Times, 2019).

3.3.) Tarihi ya da Coğrafi Bağları Tesis Etmek

Devletler, geçmişte yapılan nüfus mübadeleleri kapsamında, kendi iç güvenliklerine tehdit algıladıkları bireyleri ya da grupları kovmak, sınır dışı etmek ya da geri göndermek için diğer devletlerle göç diplomasisi uygulamışlardır. Ancak belirtmek gerekir ki genellikle uluslararası örgütler ya da sömürgeci güçler tarafından sağlanan bu tür uygulamalar, ağır insan hakları ihlali içerebilmektedir (Adamson & Tsourapas, 2018).

Örneğin Türkiye ve Yunanistan arasındaki 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol", Osmanlı Devleti'nin dağılmasını takiben Lozan Barış Antlaşması'nın bir sonucudur. Zira bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı ile başlayan göç sorunları, Balkan Savaşları ile hız kazanmıştır. Balkan Savaşları ile Tasalya, Makedonya, Girit, Epir gibi bölgeleri ele geçiren Yunanistan, kurulduğu ilk yıllardaki homojen nüfus yapısını kaybetmeye başlamıştır. Lakin Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesi vermeye başladığı günlerden beri temel politikası egemen bulunduğu topraklarda tek uluslu bir millet yaratmaktır. Bu amaçla Yunanistan, 1913 tarihinden itibaren mübadele yapılması için çalışmalara başlamış fakat 1. Dünya Savaşı çıktığı için müzakereler durdurulmuştur (Özdemir & Vardar, 2021). Ancak 1. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan "Türk-Yunan Savaşı" yani "Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı" neticesindeyse Anadolu'dan Yunanistan'a bir milyondan fazla kişi göç etmiştir. Geriye kalan göç sorunu ise Lozan Barış Antlaşması'nda çözülmüş ve Türkiye'ye gelenlerin sayısı toplamda yarım milyonu bulurken, Anadolu'dan giden Rumlar'ın sayısı ise yaklaşık 1 milyon 200 bin seviyesinde olmuştur (Özlem, 2021; Yıldırım, 2016).

Benzer şekilde göç diplomasisi, Hindistan tarafından 1947 yılında millet inşası amacıyla da kullanılmış ve 14 milyondan fazla insan göçe zorlanmıştır. Böylece göç diplomasisi Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin ve Hindistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Büyük Hindistan coğrafyasının iki devlete bölünmesi, genellikle nüfus değişimi sırasında ortaya çıkan şiddete kitlesel katılımı karmaşık hale gelen milliyetçi bir mücadelenin ürünü olarak görülse de esasen bu Müslümanlar ile Hindular arasında yaşanan sorunların sonucudur (Mpib, 2019).

3.4.) Yumuşak Güç Elde Etmek

Devletlerin göç diplomasisini kullanmasındaki amaçlarından sonuncusu ise bunu kamu diplomasisi hedeflerine ulaşmak adına yumuşak güç olarak kullanmak ya da kültürel ve sembolik nedenlerdir. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında ABD, mülteciler (*refugee*) ile iltica talebinde bulunanları (*asylum seeker*), Doğu Bloku ülkelerinden gelenler

ve komünist olmayan ülkelerden gelenler olarak ayrılmış ve özellikle Sovyetlerden ve Küba'dan gelenleri, propaganda aracı olarak kullanmıştır. Benzer şekilde Brezilya, yurt dışındaki nüfusunu yöneterek, kendisine uluslararası ilişkilerde bölgesel bir rol oluşturmak istemektedir. Fransa'nın "de la Francophonie" adındaki devlet destekli örgüt aracılığıyla çeşitli ülkelere öğretmen yollaması göç ve yumuşak güç arasındaki etkileşimin diğer örneğidir.

Japonya da "Japonya Değişim ve Öğretim / Jetto Puroguramu (JET)" programı kapsamında benzer uygulamalar yürütmektedir. Japonya'nın nüfusunun çok büyük bir kısmının yaşlılardan oluşması, iş gücü açığına neden olmaktadır. Japonya bunu ortadan kaldırmak için çeşitli ülkelere genç insanları ülkesine kabul edip, o kişilere kendi topraklarında elde edemeyecekleri kadar lüks hayat standartları sunmaktadır. 10 yıl öncesine kadar içine kapanık, homojen bir yapıya sahip Japonya son zamanlarda, uluslararası bir merkez olmak için çabalamaktadır. Böylece Japonya son zamanlarda göç diplomasisini en etkin kullanan devletlerden biri olma konumundadır (BBC, 2019).

4.) Göç Diplomasisinin Araçları

Devletler ya da diğer aktörler, yukarıda bahsedilen çeşitli amaçlarla diplomasi masasına oturduklarında, hedeflerine ulaşmak için ellerinde bazı kozlar bulundurmaları zorundadır. Bu bağlamda göç diplomasisini uygulayacak aktörlerin üç temel aracı şu başlıklar altında tespit edilebilir.

4.1.) Mülteciler

Mülteciler zulüm, savaş ya da şiddet nedeniyle ülkesinden kaçmak zorunda olan kişilerdir. Ayrıca mültecilerin vatandaşı bulunduğu devlet tarafından ırkı, dini, siyasi görüşü ya da mensup olduğu aşiret yüzünden şiddet görme korkusu vardır (Unrefugees, 2019). Son yıllarda, tarihte görülmemiş rakamlarda göç olayları yaşanmakta olup 2019 yılı UNHCR verilerine göre dünyada 70,8 milyon kişi zorla yerinden edilerek göçe zorlanmıştır ve bunların 25,9 milyonunu mülteciler oluşturmaktadır. Günümüzdeyse zorla yerinden edilenlerin rakamı UNHCR (2022) verilerine göre

100 milyonu aşmıştır ve bu kişilerin 26,6 milyonu mültecidir. Görüldüğü üzere rakamlar her geçen yıl artmaya devam etmektedir. Rakamların bu kadar yüksek olması nedeniyle mülteciler, devletlerin odak noktası haline gelmiş ve devletler aslında mültecilerle ve istenmeyen göçlerle mücadele ederek bunları diplomasinin aracı olarak da kullanmaya başlamışlardır.

Öte yandan mülteciler, kendi devletlerinin fiziksel güvenliğini ya da en temel insan haklarını sağlama konusunda isteksiz veya yetersiz bir durumda oldukları için uluslararası toplumdaki korunma talep etmek zorundadırlar. Sırf bu nedenle bile mülteciler konusu çok önemli bir insan hakları konusudur. Ancak mülteci sorunu bir insan hakları meselesinden çok daha fazlasıdır. Zira mülteci hareketi aynı zamanda uluslararası politikanın doğal bir parçasıdır. Buna ek olarak «Mülteci figürü», uluslararası düzen ve adaleti sağlamak için devlet sisteminin üstlendiği devlet-vatandaş-bölge ilişkisinin başarısızlığını sembolize etmektedir (Betts & Loescher, 2011). Görüldüğü üzere mülteci hareketlerinin sebepleri, sonuçları ve müdahaleleri dünya siyasetiyle iç içe geçmiş durumdadır. Ayrıca mülteci hareketlerinin sebepleri çatışma, devlet başarısızlığı ve uluslararası politik ekonominin eşitsizliği ile desteklenmektedir. Hareketlerin sonuçlarıysa güvenlik, çatışmaların yayılması, terörizm ve ulus aşırılıkla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle mülteci hareketleriyle mücadele etmek, dünya düzeni, adaletin tesisi ve uluslararası iş birliğinin kolaylaştırılması için bir meydan okumadır (Betts & Loescher, 2011).

Genellikle mültecilerin, gittikleri bölgelerde kendi hareketlerini kontrol etme kapasitesine sahip olmaları ve yaşamaya başladıkları alanlara entegrasyonu sağlayamamaları nedenleriyle devletler, mültecilerin hayatlarını zorlaştıracak çeşitli önlemler almaktadır. Bu tür önlemler doğrudan insan kaçakçılığının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yüzden zengin ülkeler son zamanlarda mülteci meselesini çok sık gündemde tutmaya başlamışlar hatta bu devletler tarafından, kendi başlarına hareket eden mülteciler sapkın ve suçlu olarak tanımlanmıştır. Böylece son yirmi yıldır, mültecilere kapıları kapatma eğilimi başlamış ve siyasi liderlerin mültecileri

uzak tutmaları için kitlesel seçmenlerin taleplerine büyük ölçüde cevap vermeleri söz konusu olmuştur (Maley, 2013). Bu durumsa devletlerin mülteci meseleleri konusunda ki diplomatik duşuşlarına yansımıştır.

Avustralya'da 2001'de yaşanan Tampa Meselesi (*Tampa Affair*) bu hususa örnek verilebilir. Söz konusu olayda 433 düzensiz göçmen, bir balıkçı teknesinde Noel Adası'nın 140 km kuzeyinde uluslararası sulara mahsur kalmıştır. Göçmenler yakındaki Norveç yük gemisi MS Tampa tarafından kurtarılmış ancak Avustralya hükümetinin kesin emirlerine karşın yasa dışı yollarla ülkeye girmeye çalışmışlardır. Böylece Avustralya'da "Tampa Affair" olarak tarihe geçen bir dizi olaylar silsilesi başlamıştır. Tampa Affair, Avustralya hükümetinin "Pasifik Çözümü" isimli bir program uygulayarak, yasa dışı denizcilige karşı sert bir duruş sergilemesine neden olmuştur. John Howard ve hükümeti bunu yaparak, Avustralya sınırlarını kontrol etmeyi amaçlamıştır ki bunu yaparak yaklaşan seçimleri de güvence altına almak istemiştir. Nihayetinde iki ay sonraki seçimlerden önce Howard şu sözleri söylemiştir: "Bu ülkeye kimin geldiğine ve geldikleri koşullara karar vereceğiz." (Conservatives, 2019) Tampa Meselesi'nin hemen ardından yaşanan 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ise mülteci meselesinin güvenlekleştirilmesine neden olmuştur (Maley, 2013).

4.2.) İşçi Göçmenler - Emek Göçü

Uluslararası emek göçü, insanların bir ülkeden başka bir ülkeye istihdam amacıyla hareket etmesi, geçmesi olarak tanımlanabilir. Fakat emek göçü yeni bir fenomen değildir ve insanlar ilk çağlardan beri ekonomik nedenlerle başka yerlere göç etme eğilimindedir. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası dönem, emek göçü için bir kırılma noktasıdır. Zira 2. Dünya Savaşı sırasında hem demografik yapı açısından hem de altyapı bakımından ciddi hasar gören Avrupa, birçok farklı ülkeden kabul ettiğ-i işçiler sayesinde yeniden inşa edilmiştir. 1940'lardan beri artan küreselleşmenin de etkisiyle emek hareketliliğ-i dünya genelinde politika gündeminin en fazla tartışılan konularından birisi olmuştur. Günümüzde de iş için göç eden insanların sayısı

artmaya devam etmektedir. 2020 yılında yayımlanan IOM raporuna göre işçi göçmenlerin sayısı 164 milyon civarındadır (IOM, 2020). Güncel rapora göre ise işçi göçmenlerin sayısı 169 milyona çıkmıştır (IOM, 2022).

Daha geniş bir biçimde belirtirsek, 1970'lere kadar Fransa, İsviçre, Federal Almanya ve BENELUX gibi gelişmiş devletlerde oluşan emek talebi açığı nedeniyle göçmen işçilere özellikle önem vermiştir. Özellikle Güney ve Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya başlayan işçi göçleri göç alan devletlerin ekonomilerine hızlı şekilde katkı sağlamıştır (Özdal, 2018a). İşçi göçmenler, göç alan devletlerin büyüme ve gelişmesine buldukları katkının yanı sıra menşei devletlere de birçok avantajı vardır. Örneğ-in, az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletler, gelişmiş ülkelere işçi göndererek, nüfus yoğunluğunu hafifletmiş ve istihdam sorununa çözüm bulmuşlardır (Özdal, 2018a). Ayrıca gönderen devletler, göçmenlerin göç deneyimleri sırasında edindikleri becerilerden de faydalanmaktadır.

Bununla beraber göç süreci yönetim, göçmen işçilerin korunması, göç ve kalkınma bağlantıları ve uluslararası iş birliği açısından karmaşık zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu durum, işçi göçmenleri, diplomasinin genişleyen şemsiyesi altındaki göç diplomasisi çalışmalarına dahil etmektedir. Zira taraf devletler iki taraflı ya da çok taraflı olarak masaya oturmak zorunda olup, işçi göçmen ya da emek göçü konusunu birbirlerine karşı koz olarak kullanabilmektedirler.

Emek göçünün, göç diplomasisinde kullanıldığı en tipik örneklerden birisi Mısır'dır. Mısır'ın örnek devlet olarak seçilmesinin iki temel nedeni mevcuttur. Bunlardan birincisi Mısır'ın Orta Doğu'daki en büyük göçmen işçi tedarikçisi olmasıdır. İkincisi Mısır göçmen popülasyonunun dünyanın birçok yerine yayılmış olmasıdır ki Mısır bu işçi göçmen gruplara yönelik tavırlarını, ev sahibi devletlere göre belirlemektedir. "Göç Veren Devletler Açısından Göç Diplomasisi" başlığı altında incelendiğ-i üzere Mısır, Orta Doğu'da pan-Arabizmin lideri olmak istemiş ve bunun diğer devletler tarafından desteklenmesini artırmak için vasıflı Mısırlı işçilerin göç etmesini sağ-

lamıştır.

1970-2011 dönemleri arasında, Mısır yurt dışındaki işçilerine yönelik iki farklı politika geliştirmiştir. Bir yandan, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'daki işçilere çeşitli kurumsallaştırılmış kapsayıcı bağlantılar kurulmuştur ve bu grupların vatanıyla olan bağlarını güçlendirmeyi amaçlayan çeşitli yasal hükümler, yıllık konferanslar ve Mısır'a ücretsiz geziler düzenlenmiştir. Öte yandan, Arap dünyasındaki Mısırlı işçilere yönelik devlet politikaları minimal ve reaktif kalmıştır. Çeşitli meseleleri ele almayı amaçlayan devlet mekanizmaları, isteksizce de görünse geliştirilmiştir. Fakat Cemal Abdul Nasır'dan sonra onun politikalarının aksine Orta Doğu'daki işçi göçmenlerin, insan hakları yeterince korunmamıştır (Tsourapas, 2015). Devletin, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan Mısırlılara yönelik proaktif politikası, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek'in iç politik-ekonomi öncelikleriyle ve dış politika hedefleriyle açıklanabilir (Tsourapas, 2015). Mısır'ın ekonomik sıkıntılarına çözüm olarak serbest ekonomiyi görmesi, Batı'nın bilgi aktarımı ve ABD'ye yeniden uyum sağlama konusundaki inancı Batı'ya emek ve beyin göçünü yoğunlaştırmasına ve oralardaki Mısırlılarla iletişimini kuvvetlendirmesine neden olmuştur. Orta Doğu'daki emek göçü ise özellikle 1979'da İsrail'le yapılan Barış Antlaşması'nın ardından Mısır'ın Orta Doğu'dan tecrit edilmesinin etkilerini hafifletmek için kullanılmıştır (Tsourapas, 2015).

4.3.) Diaspora

2. Dünya Savaşı'ndan bu yana göçün eşi görülmemiş seviyelere ulaştığı dünyada diasporalar hem ulusal hem de uluslararası cephelerde etkili aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diasporalar, Kürt eylemcilerden Hintli göçmen girişimcilere ya da İsraili göçmen lobilerine kadar, diplomasinin iletişim, temsil ve müzakere işlevlerini yerine getirmek için potansiyel diplomatik aktörler olarak çalışmaktadırlar. Bu kapsamda diasporalar, kaynak devletleri için üst düzey diplomatik müzakereler sağlamanın yanı sıra buldukları devlet ile gönderen devlet arasındaki iletişimi artırma işlevi de görmektedir-

ler. Ayrıca buldukları ülkelerde lobiler kurarak buralardaki iç ve dış politika gündemlerini etkileyebilir veya yeni bir ulus-devlet yaratma hakkı için diğer devlet aktörlerini ve uluslararası örgütleri harekete geçirebilirler. Böylece diasporalar, yönetime katılarak diplomatik müzakerelerde giderek daha önemli bir rol oynamaya başlarlar (Ho & McConnell, 2019). Diğer bir ifade ile belirtirsek diasporalar politik aktörlerdir ve hem ulus-devletlerle alakalı olup hem de ulus-devlet sınırlarını aşarlar. Ancak her halükarda bir kimlik etrafında inşa edilirler (Madakbaş Güleler, 2021).

Diasporayı göç diplomasinin bir aracı olarak kullanmak, devletlerin yumuşak güç elde etmek için devreye soktukları sistematik bir tavrıdır. Bu diplomasiyi en başarılı şekilde yürüten devletlerin İsrail, İrlanda ve Ermenistan olduğu söylenilebilir (Ho & McConnell, 2019). Örneğin Ermeni Diasporasının, Türk-Ermeni ilişkilerinde Erivan'dan çok daha ciddi bir rolü vardır. Ermeni Diasporasının en temel amacı, 1915 Olayları'nı uluslararası kamuoyuna soykırım olarak duyurmak ve bu hususta büyük güçlerin desteklerini sağlamaktır. 2011 yılına gelindiğinde Fransa, Almanya, İsviçre, Kanada gibi büyük devletlerin 1915 Olayları'nı soykırım olarak tanınmasındaki başat rolü Ermeni Diasporası oynamıştır (Aydın, 2017). Ayrıca belirtmek gerekir ki Diaspora Ermenileri, Erivan Ermenilerine göre çok daha zengin ve iyi durumdadır. Birçok ülkeye dağılmış olan Ermeniler, buldukları ülkelerdeki örgütlenme özgürlüklerinden yararlanmış ve iş birliği kurumları kurarak lobicilik faaliyetlerine başlamışlardır. Bu kapsamda 1915 Olayları'na ilişkin Ermeni iddiaları tüm diasporaların birbirleriyle ve Erivan ile bağını güçlendiren temel unsurdur (İsmayılov & Özdal, 2018; Palabıyık, 2015).

Göçmen gönderen devletlerin yanı sıra göç kabul eden büyük devletler de diasporaları diplomatik aktörler olarak kabul edebilirler. Bu devletler, yurt dışındaki ulusal yumuşak güçlerini arttırmak için ülkelere yerleşmiş yabancı kökenli nüfuslara yönelmekte ve onları iki şekilde kullanılmaktadır. Bu yollardan birincisinde, hedef devletler, ekonomisi gelişmekte olan kaynak devletlerde diasporaları kullanarak bir ekono-

mik bağımlılık yaratmaktadırlar. İkincisi ise diaspora, kaynak devlet ülkelerinde Batı merkezli hükümet ve ekonomik modelleri tanıtmakta ve hatta devletin Batılı bir tipe evrilmesi için baskı uygulamaktadır (Ho & McConnell, 2019).

Sonuç

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere göç diplomasisi literatürde, bir devletin dış politikasında insan göçünün kullanılmasını ifade etmektedir. Ancak devletlerin göç diplomasisi ve göç politikaları aynı şey değildir. Diplomasi genellikle müzakere ile ilgilidir ve göç diplomasisi devletlerin uluslararası ilişkilerde sınır ötesi nüfus hareketliliği yönetimini nasıl kullandıklarına ya da göçle ilgili hedefler elde etmek için diplomatik araçları nasıl kullandıklarına odaklanmaktadır. Başka bir deyişle göç diplomasisi hem göç hedeflerinin stratejik amaçlarını ya da başka amaçlara ulaşmak için aracı olarak hem de göç ile ilgili hedeflere ulaşmak için diplomatik yöntemlerin kullanımını içermektedir.

Zira göç diplomasisi hem katılan aktörler hem de kullanılan stratejiler açısından çok yönlü bir süreçtir. Bu bağlamda kaynak, transit veya hedef devletlerin kimliği ne tekil ne de statiktir. Hatta bazı devletler yalnızca göç alan, göç veren veya transit göç diplomasi politikalarına katılabilirken Türkiye ve Meksika gibi bazı devletlerse birçok farklı aktör karşısında birden fazla politika kullanabilmektedir. Göç diplomasisi ayrıca ulusal ve yerel güvenlik kaygıları, ekonomik çıkarlar ve kamu diplomasisinin veya bir devletin yumuşak gücünü artırmanın diğer biçimlerinin desteklenmesi gibi çıkarlar dahil olmak üzere, diğer devlet çıkarları alanları ile olan bağları içermektedir. Stratejiler açısından göç diplomasisine göreli kazanımların peşinden koşarak sıfır toplam bir oyun ya da karşılıklı faydaya ulaşmak için pozitif toplam bir oyun olarak yaklaşılabilir.

Vurgulanması gereken bir diğer husus ise göç diplomasisi kavramının sadece sınır ötesi nüfus hareketliliğinin çok yönlü etkilerini değil aynı zamanda iç politikanın sayısız yöntemlerinin yanı sıra devletlerarası ilişkileri de kapsadığıdır. Bu kapsamda siyaset biliminde, uluslararası iliş-

kilerde ve sosyolojide, göçün devletler üzerindeki iç etkileri, devletlerin göç kontrolleri, göçün bireylere yansımaları, göçmen entegrasyonu gibi politikaların evrimleri üzerinde çok fazla literatür mevcuttur. Ancak sınır ötesi insan sayısı ile ulusal çıkarlar ve devletlerin diplomatik stratejileri arasındaki ilişkiyi anlamak için son dönemlerde göçün küreselleşmesi ve diplomasinin genişleyen alanında kendine yer bulmasıyla birlikte oluşmaya başlayan göç diplomasisi literatürü oldukça azdır. Bu sebepten dolayı çalışmamızda, henüz uluslararası ilişkiler yeni kullanılmaya başlayan göç diplomasisi kavramı hakkında genel bilgiler sunulmuş; hangi aktörlerce kullanıldığı, kapsam ve koşulları, türleri, amaçları ve araçları örneklerle irdelenmiştir.

Another classification concerns who will use migration diplomacy. The primary agenda of the states that accept migration is to deal with the dynamics of migration and to manage the flow of people. The most typical example of this category is the USA. Another important actor in migration diplomacy studies is emigration. These states, unlike the receiving states, are largely concerned with the dynamics of migration and human interests. This type of migration diplomacy has significant relevance to global southern states, both today and in the past. The transit state, which is the last type of state that uses or has to use migration diplomacy, is a state that is not a source or destination state, but is in the middle of these two and is on the transit route of migrants. The geopolitical positions of such states are extremely important for both sending and receiving states. For this reason, states on the migration routes can gain great benefits if they understand this importance and carry out migration diplomacy effectively.

It is possible to examine the purposes of using Migration Diplomacy by states or other actors under 4 main headings. The first of these is for security reasons. States or other actors may practice migration diplomacy for security reasons. The second is to achieve various economic gains. Third, within the scope of population exchanges in the past, states have applied migration diplomacy with other states to expel, deport or send

back individuals or groups that they perceive as a threat to their internal security. The last of the purposes for states to use migration diplomacy is to use it as a soft power to achieve public diplomacy goals or for cultural and symbolic reasons.

A variety of tools can be used by the migration diplomacy practitioner to achieve these goals. The first of these is refugees. The second is labor migrants – labor migration. However, the migration process brings with it complex challenges in terms of governance, protection of migrant workers, migration and development links and international cooperation. This brings labor migrants into the work of migration diplomacy under the expanding umbrella of diplomacy. Because the states parties have to sit at the table bilaterally or multilaterally, and they can use the issue of migrant workers or labor migration as leverage against each other. The last tool used is the diaspora. In addition to the states that send migrants, large states that accept migration can also accept diasporas as diplomatic actors.

Kaynakça

Adamson, F. B., Tsourapas, G. (2018). Migration Diplomacy In The World Politics. ResearchGate, International Studies Perspectives.

AİSLS. (2019), Tea & İmmigrant Labor, <https://www.aisls.org/resources/teaching-about-sri-lanka/teaching-about-tea/tea-and-immigrant-labor/>.

Argalı, M. (2021a), Türkiye'nin Uyguladığı Göç Politikası Ve Göç Diplomasisi Örneklerinin Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar ABD, Milli Savunma Üniversitesi.

Argalı, M. (2021b.). Göç Politikası ve Göç Diplomasisi. B Özdal. (Ed.). Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye, 2. Baskı, Dora Yayınları, s. 8-10.

Aydın, M. (2017). Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler. B Oran. (Ed.). Türk Dış Politikası Cilt III: 2001-2012". 3. Baskı. İletişim Yayınları, ss.

BBC. (2019), Japonya: Yaşlanan ve Azalan Nüfus Yabancı İşçi Alımını Zorluyor, <https://www.bbc.com/turkce/vert-cap-46869011>.

Betts, A., Loescher, G. (2011). Refugees in International Relations. Oxford University Press.

Bracero Archive.(2019), <http://braceroarchive.org/about>.

Copnall, J. (2013, Nisan 29) Darfur Conflict: Sudan's Bloody Stalemate, BBC News.

Çelebi, Ö. (2011). Kurumların Sessizliği: Liberalizm, Realizm ve İltica Rejiminin Kuruluşu. Ö. Çelebi, S. Özçürümez, Ş. Türkay. (Ed.). İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika. BMMYK, ss.

Donnelly, R. (2014). Transit Migration In Mexico: Domestic and International Policy Implications. James A. Baker III. Institute For Public Policy Rice University. <https://scholarship.rice.edu/bitstream/handle/1911/92487/MC-pub-TransitMigration-120214.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Ersoy, E. (2017). Realizm. R. Gözen. (Ed.). Uluslararası İlişkiler Teorileri, 4. Baskı, İletişim Yayınları, ss.160-180.

Escobar, A. (2006). Migration and Development: Mexico and Turkey. IMR, Volume 40 Number 3 Fall ss.707-718.

FramMuseum. https://frammuseum.no/polar_history/explorers/fridtjof_nansen__1861-1930.

Greenhill, K. M. (2014). Strategic Engineered Migration as a Weapon of War. Civil War, Volume 10: 2, ss.6-21.

Hayden, W. (2007). The Kosovo Conflict and Forced Migration: The Strategic Use of Displacement and the Obstacles to International Protection, <https://sites.tufts.edu/jha/archives/133>.

Ho, E., Mcconnell F. (2019). Conceptualizing Diaspora Diplomacy: Territory And Populations Betwixt The Domestic And Foreign. *Progress In Human Geography*. Vol. 43(2), ss. 235-255.

IOM. (2019), <https://www.iom.int/key-migration-terms>.

IOM. (2020), *World Migration Report 2020*, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf.

IOM. (2022), *World Migration Report 2022*, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.

İsmayılov, M. & Özdal, B. (2018). Sosyal Teori Bağlamında Ermeni Milliyetçiliğinin Tarih Ve Coğrafya Retoriği. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 60. Yıl: 2018, ss. 145-173.

Köşer, Akçapar Ş. (2017). International Migration and Diplomacy: Challenges and Opportunities in the 21st Century. *Perceptions*, Winter. Volume XXII, Number 4, ss.1-34.

Kunz, E. F. (1973). The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement. *International Migration Review*. 7:2, Summer, ss.125-140.

Loescher, G. (1993). *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*. Oxford University Press.

Madakbaş, Gülener E. (2021). Diaspora-Üzerine-Uzman(Lik), *Politika Çalışmaları İçin Neyi İma Ediyor?*. B Özdal. (Ed.). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. 2. Baskı, Dora Yayınları, ss. 221-241.

Maley, W. (2013). *Refugee Diplomacy*. A.F. Cooper ve J Heine and R. Thakur (Ed.). *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press.

Migration Policy. (2019), <https://www.migrationpolicy.org/article/egypt-migration-and-diaspora-politics-emerging-transit-country>.

National Geographic. (2019), *Afghan Migration After the Soviet İnvasion*, https://kanohistory.weebly.com/uploads/5/5/3/3/55335909/afghan_mig.pdf.

Ny Times. (2019), <https://www.nytimes.com/1991/05/26/world/ethiopian-jews-and-israelis-exult-as-airlift-is-completed.html>.

Oltmer, J. (2019), *Ait Olup da İstenmeyenler: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Alman Sığınmacılar ve Sürgün Edilenler*, <http://politeknik.de/p6109/>.

Oyen, M. (2015). *The Diplomacy of Migration: Transnational lives and the making of U.S-China Relations in the Cold War*. Ithaca, Cornell University Press.

Özdal, B. (2018a). İşgücü Göçünün Tarihsel Gelişimi, B Özdal (Ed.). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. 1.Baskı. Dora Yayınları, ss. 163-190.

Özdal, B. (2018b). *Diplomasi*. B Özdal ve R.K. Karaca. (Ed.). *Diplomasi Tarihi* 1. 3. Baskı. Dora Yayınları, ss.167-179.

Özdal, B. (2019). İki Savaş Arası Dönemdeki Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri. B Özdal ve R.K. Karaca. (Ed.). Diploması Tarihi II, 1.Baskı. Dora Yayınları, ss.148-159.

Özdal, B., Vardar, E. (2018). Temel Kavramlar ve Olgular. B Özdal. (Ed.). Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye. 1.Baskı. Dora Yayınları ss. 3-60.

Özdal, B., Vardar, E. (2021). Temel Kavramlar, Olgular ve Kuramlar. B Özdal. (Ed.). Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye. 1.Baskı. Dora Yayınları ss. 1-76.

Özlem, K. (2021). Cumhuriyet Döneminde Balkanlar'dan Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri. B Özdal. (Ed.). Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye. 2. Baskı, Dora Yayınları, ss. 141-160.

Palabıyık, M. S. (2015). 1915 Olaylarını Anlamak: Türkler ve Ermeniler. 1.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Pape, R. A. (1996). Bombing to Win: Air Power and Coercion in War. Cornell University Press.

Reçber, K. (2021). Türkiye Cumhuriyeti Devleti İle Avrupa Birliği Arasında Akdedilen Geri Kabul Anlaşması'nın Yaratabileceği Sonuçların Analizi. B Özdal, (Ed.). Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye. 2. Baskı. Dora Yayınları, ss.335-346.

Sabah. (2019), <https://www.sabah.com.tr/amerika/2018/12/11/158-milyon-gocmen-abdde-yasamak-istiyor>.

Schelling T. C. (1960). Arms and Influence. Harvard University Press.

Sınıra Duvar Karşılığında Göçmenlik Reformu Önerisi (2019, Ocak 20). HaberTürk. <https://www.haberturk.com/sinira-duvar-karsiliginda-gocmenlik-reformu-onerisi-2297131>.

Skran, C. M. (1995). Refugees in Inter-War Europe: The Emergence of a Regime. Oxford University Press.

Słwınski, M. (1989). Afghanistan: The Decimation of a People. Orbis, 33/1, ss. 39-56.

Sputnik News. (2019), <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201901151037107297-rahaf-iltica-ettigi-kanadadan-suudi-kadinlarin-ozgurlesmesine-esin-kaynagi-olmayi-diledi/>.

Sri Lanka'da Ulusal Sorun: İç Savaş ve Sonrası, (2019), Evrensel, <https://www.evrensel.net/haber/260556/sri-lankada-ulusal-sorun-ic-savas-ve-sonrasi>.

Sudan: Çalınan Devrimler, Darbeler, Darfur Katliamı ve El Beşir, (2019), <http://bianet.org/bianet/dunya/207376-sudan-calinan-devrimler-darbeler-darfur-katliami-ve-el-besir>.

The Conversation. (2019), <https://theconversation.com/how-countries-use-migration-diplomacy-to-pursue-their-own-interests-110533>.

The Conversation. (2019), https://www.conservatives.org.au/tampa_affair.

Thuollet H. (2011). Migration as Diplomacy: Labor Migrant, Refugees, and Arab Regional

Politics in the Oil-Rich Countries. *International Labor and Working-Class History*. 79, Spring.

Toft M.D. (2007). The Myth of the Borderless World: Refugees and Repatriation Policy. *Conflict Management and Peace Science*. 24, ss.139-157

Trump Administration Working To Close Immigration 'Loopholes' -But Border is Still a Crisis, Officials Says. (2019), *Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/immigration/trump-administration-says-it-is-closing-immigration-loopholes-but-border-is-still-a-crisis/2019/10/29/99bbc9ac-fa62-11e9-ac8c-8ecede29ca6ef_story.html.

Tsourapas, G. (2015). Why Do States Develop Multi-Tier Emigrant Policies? Evidence from Egypt. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 41:13, ss.1469-9451

UNHCR. (2019), <https://www.unhcr.org/about-fridtof-nansen.html>.

UNHCR. (2019), <https://www.unhcr.org/globaltrends2017/>.

UNHCR. (2019), <https://www.unhcr.org/history-of-unhcr.html>.

USA Today. (2019), <https://www.usatoday.com/story/money/business/2015/01/21/former-mexican-president-felipe-calderon-says-congress-must-reform-immigration-laws/22124919/>.

Washington Post. (2019), <https://www.washingtonpost.com/news/made-by-.history/wp/2017/07/06/how-the-russian-revolution-turned-refugees-into-political-pawns/>.

Wasserstein B. European Refugee Movements After World War Two. (2019), *BBC*, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/refugees_01.shtml.

What is a Refugee. (2019), <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/what-is-a-refugee/>.

Yıldırım, O. (2016). *Diplomasi ve Göç Türk-Yunan Mübadelesi'nin Öteki Yüzü*. 2.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz-Başçeri, E. (1998). Uluslararası Göç. F Sönmezoğlu. (Ed.). *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar*. Der Yayınları, ss. 224-260.

Extended Summary

Although the first examples of migration diplomacy were seen in the 16th century, it was conceptualized in the 19th century. In particular, the French Revolution of 1789 played an important role in this context. With the onset of the Revolution, the opponents in France began to flee to the anti-revolutionary states and continued to carry out opposition movements by establishing organizations there. In addition, these organizations played an active role in the Coalition Wars against France. In this context, it is accepted that the refugees fleeing the French Revolution of 1789 are the first examples of migration diplomacy.

The basis for states to be interested in the refugee problem was laid by two developments after the First World War. The first of these is the October Revolution of 1917 and the migration from Russia to the West with the civil war following the Revolution. The second important event was the establishment of the League of Nations in 1920. Thus, for the first time, humanitarian crises caused by migrations were mentioned and a multilateral agreement framework was formed. Nansen, who served as the first High Commissioner for Refugees of the League of Nations, highlighted the identity problem of refugees. The "Nansen Passport", which was created to solve this problem, is known as the first legal tool for the international protection of refugees.

As a result of the Second World War that broke out a short time later, the number of "asylum seekers", "refugees" and "exiles" in Europe approached 85 million. Before the war and in the early years of the war, millions of Germans fled or were exiled, and Holocaust survivors migrated to the West in search of safety. Because of the communist regimes established in Eastern Europe at the end of the war, new migrations were added to these migrations, and people fled and became refugees in Western Europe and America. Thus, states have begun to take the refugee problem more seriously. According to MC, the UN has started to pay more attention to this issue. The Office of the UN High Commissioner for Refugees was established in 1950. Within the framework of all this historical background, the field of Migration Diplomacy was born.

In our study, we categorized the types of migration diplomacy under two main headings. The first of these is about the types of use of migration diplomacy. The second basic type is the categorization of migration diplomacy in terms of the states that use it. For the first category, it was inspired by the study "Strategic Engineered Migration as a Weapon of War" written by Kelly M. Greenhill. Accordingly, Migration Diplomacy has been examined in 4 sections: Dispossession Engineered Migration, Exportive Engineered Migration, Militarized Engineered Migration, and Coercive Engineered Migration.

In short, Dispossession Engineered Migration is the displacement of groups or genocide by states in order to acquire territory or property or to change the ethnic, religious and political balances in the said region. As the name suggests, Exportive Engineered Migration is a method of deportation. Militarized Engineered Migration military displacements are a method used either to gain military advantage by restricting the enemy's command-control center, logistics and mobility, or to increase the said actor's own power structure. Coercive Engineered Migration is the method used to trigger or prevent changes in the political behavior of the target state or actors and to gain economic gain.